

ARRUNTII U ASSERIJI

IVO FADIĆ

Arheološki muzej, B. Petranovića b.b., YU-57000 Zadar

U rimskoj provinciji Dalmaciji uz mnoga gentilna imena od kojih su, što je i razumljivo, najbrojnija ona s carskim obiteljskim imenom (*Iulius, Claudius, Flavius, Aurelius* ...), javljaju se i nešto manje brojna nomina kao što su *Calpurnius*,¹ *Baebius*,² *Oppius*³ ... U takvu skupinu gentilnih imena spada i *Arruntius*. Uvidom u popis osobnih imena u rimskoj provinciji Dalmaciji, koje donosi G. Alföldy,⁴ te pregledom natpisa u *CIL-u* 3, ne stječe se prava slika o brojnosti i rasprostranjenosti tog gentilnog imena, posebno ne što se tiče Liburnije, odnosno Asserije.

U cjeloj provinciji Dalmaciji do sada je poznato, ako se izuzme prostor Liburnije, relativno malen broj natpisa s gentilicijem *Arruntius* (ili rijeđe *Arruncius*). Iz ranog principata (uz natpis iz Jadera) poznat je samo jedan spomenik koji donosi ovo gentilno ime kao *Arruncius* i potječe iz Salone.⁵ U obliku *Arruntius*, također iz ranog principata, poznata su svega tri natpisa. Potječu iz Salone,⁶ Tiluriuma⁷ i Vagnja.⁸ U istom obliku (*Arruntius*) to gentilno ime javlja se i na dva natpisa iz kasnog principata u Saloni.⁹ Izvan prostora Liburnije do sada je stoga poznato svega šest spomenika s imenom *Arruntius*, četiri iz ranog i dva iz kasnog principata.¹⁰ Dva su podignuta vojnicima, Luciju Arunciju iz Pasimoe, veteranu VII legije, i Marku Arunciju vojniku VII legije C.p.f., dok je spomenik iz Vagnja, međaš, s imenom Lucija Aruncija Skribonijana, namjesnika provincije (40 ? – 42 g.n.e.). Natpis iz Salone donosi dvije osobe s tim gentilicijem, Arunciju Marcelinu i Aruncija Krescensa, a preostala dva s imenima Aruncija Restutusa i Aruncije Aprile, također su iz Salone.

Znatno drugačija slika o brojnosti i rasprostranjenosti nomena *Arruntius*, dobija se na prostoru Liburnije. Baveći se nedavno publiciranim nadgrobnim spomenikom, tzv. liburnskim cipusom koji se čuva u Arheološkom muzeju rimskog teatra u Veroni, ustanovio sam da veliki broj natpisa s gentilicijem *Arruntius* potječe upravo iz Asserije.¹¹ Uz objavljene natpise¹² i uz jedan koji do sada nije bio objavljen,¹³ te uz liburnski nadgrobni spomenik u Veroni, koji ne spada, kako se to do sada smatralo, ni Altinumu ni Saloni¹⁴ već antičkoj Asseriji,¹⁵ u samoj Asseriji pronađeno je devet natpisa sa spomenutim nomenom. Prema tome, budući da na cjelom prostoru Liburnije samo jedan natpis iz Jadera nosi ime *Arruntius*,¹⁶ to obiteljsko ime, posebno u odnosu na ostala obiteljska imena koja srećemo na natpisima toga grada, izuzetno je brojno upravo u Asseriji. Brojnost pojave tog obiteljskog imena na natpisima iz Asserije posebno je izražena na liburnskim nadgrobnim spomenicima, tzv. liburnskim cipusima. Od devet spomenika, šest su tzv. liburnski cipusi,¹⁷ dva su najvjerojatnije nadgrobne stele,¹⁸ a jedan je spomenik votivnog karaktera.¹⁹ Svi zajedno izuzetno su zanimljivi i značajni, posebno u okviru izučavanja prvih stoljeća antičke Asserije (Podgrađe nedaleko Benkovca).

Sl. 1: Liburnski nadgrobní spomenik iz Asserije koji se čuva u Veroni (kar. br. 1).

Abb. 1: Liburnisches, in Verona verwahrtes Grabmal aus Asseria (Kat. Nr. 1).

S onomastičke strane gledano, osobe na nekolicini spomenika u međusobnom su srodstvu, a na pojedinim spomenicima moguće je pratiti određene rodbinske odnose i time izlučiti i po tri generacije. Tako na primjer liburnski nadgrobní spomenik koji se čuva u Veroni,²⁰ podigla je baka (ili tetka) *Cladia* (*Claudia*?) *Secunda* unuci (ili nećakinji) Arunciji Sekundini, koja je kćerka Tita Aruncija (kat. br. 1; sl. 1). U slučaju da se radi o baki Kladiji Sekundi, što je i vjerojatnije s obzirom na kognomen pokojnice, u natpisu su donešene tri generacije:

=CLADIA SECVNDA

|
?

T. ARRVTIVS=

ARRVTIA SECVNDINA

Posebno zanimljiva situacija, što se tiče rodbinskih odnosa, sreće se na daljnja tri liburnska nadgrobna spomenika (kat. br. 2, 3, 4; t. 1: 1–3).²¹ Na njima se uočava da ih podiže ista osoba – *Caius Arruntius Sedatus*. Jedan podiže svojoj kćerci Arunciji Celerini (kat. br. 2; t. 1: 1),²² drugi svome sinu Gaju Arunciju Celeru (kat. br. 3; t. 1: 2),²³ a treći, majci ovo dvoje djece, odnosno svojoj ženi Veraciji Priscili, kćerci Gaja Veracija (kat. br. 4; t. 1: 3).²⁴ Tako u ovom slučaju, preko tri spomenika doznajemo za sestru i brata, njihovog oca i majku i djeda po majci.

= C. VERATIVS

C. ARRVTIVS SEDATVS = VERATIA PRISCILA

C. ARRVTIVS CELER

ARRVTIA CELERINA

Peti spomenik (kat. br. 5; t. 1: 4),²⁵ također tzv. liburnski cipus, s onomastičkog gledišta izuzetno je značajan, jer njegov tekst, uz to što ima sigurnih kronoloških pokazatelja, potvrđuje i prisutnost autohtonog stanovništva. Na spomeniku je donešeno ime domorodca Tura koji je otac Julije Tertule, odnosno suprug Aruncije Severe. Značaj spomenika je i u tome što je on jedan od rijetkih spomenika vezanih za kult Božanske Auguste (Livije).²⁶ On je naime podignut Juliji Tertuli, svećenici Božanske Auguste, a podiže ga njena majka Aruncija Severa.

TVRVS = ARRVTIA SEVERA

IVLIA TERTVLLA

Liburnski nadgrobni spomenik (kat. br. 6; sl. 2)²⁷ s reljefnim prikazom morskog božanstva Tritona, na žalost nije u cjelosti sačuvan. Iz natpisa se samo doznaje da je podignut Arunciji Sekundili, a podigla ga je njezina majka Kvinta. Na mjestu majčine filijacije je oštećenje, pa se može samo pretpostaviti C, odnosno Q. Njezino obiteljsko ime ostaje nam nepoznato, a prostor na natpisnom polju na kojem je, sudeći po ostalim spomenicima, sigurno bila istaknuta filijacija njezine kćerke, odnosno Aruncije Sekundile, u potpunosti je otučen.

... ARRVTIVS ... = ... QVINTA

ARRVTIA SECVNDILLA

Sl. 2: Liburnski nadgrobní spomenik iz Asserije pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru (kat. br. 6) (foto arhiv Arheološkog muzeja u Splitu).

Abb. 2: Liburnisches, im Archäologischen Museum in Zadar verwahrtes Grabmal aus Asseria (Kat. Nr. 6) (Foto Archiv des Archäologischen Museums in Split).

Iz tekstova ostalih spomenika na kojima se nalazi gentilicij *Arruntius*, a potječu iz Asserije, budući da su dva od njih fragmentarna, doznajemo samo da je jedan, nadgrobna stela (kat. br. 7; t. 2: 1),²⁸ podignut Luciju Arunciju Maru, a da drugi, vjerojatno također nadgrobna stela, po svemu sudeći podiže *Arruntia Florentina* nekom auguru (kat. br. 8; t. 2: 2).²⁹ Votivna kamena ploča, mada je cjelovita, sadrži samo ime dedikanta u dvočlanoj imenskoj formuli (kat. br. 9; t. 2: 3).³⁰ Stoga nije moguće ustanoviti da li se radi o Gaju Arunciju Sedatu koji je pod tzv. liburnskim cipusima sahranio ženu, sina i kćerku. Moguće da je u ovom slučaju dedikant, za nas anonimnom božanstvu, sin Gaja Aruncija Sedata, Gaj Aruncije Celer ili netko treći. Ako se ovdje zaista radi o nekoj trećoj osobi, što je možda i opravdano pretpostaviti, na devet spomenika iz Asserije donešeno je deset osoba s obiteljskim imenom *Arruntius*.³¹ To su:

1. T. ARRVTIVS (kat. br. 1)
2. ARRVTIA SECUNDINA (kat. br. 1)
3. ARRVTIA CELERINA (kat. br. 2)
4. C. ARRVTIVS SEDATUS (kat. br. 2, 3, 4)
5. C. ARRVTIVS CELER (kat. br. 3)
6. ARRVTIA SEVERA (kat. br. 5)
7. ARRVTIA SECVNDILLA (kat. br. 6)
8. L. ARRVTIVS MARO (kat. br. 7)
9. ARRVTIA FLORENTINA (kat. br. 8)
10. C. ARRVTIVS (kat. br. 9)

Iz onomastičke analize ovih spomenika prije svega je uočljivo da je gentilno ime *Arruntius* u odnosu na ostala antička središta u provinciji Dalmaciji, a posebno na prostoru Liburnije, kao što je već rečeno, u Asseriji izrazito prisutno. Međutim izrazita prisutnost ovog gentilicija uočava se i u odnosu na ostala nomina u samoj Asseriji kao i na širem aserijatskom području. Tako na primjer, u usporedbi s inače, u provinciji Dalmaciji veoma brojnim natpisima s gentilicijem *Iulius*, na teritoriju Asserijata do sada je poznato svega šest spomenika, odnosno osam osoba s tim nomenom.³² Od toga broja pet je osoba na tri liburnska nadgrobna spomenika. Ostala manje prisutna obiteljska imena, također na širem prostoru Asserije, javljaju se najviše na dva do tri natpisa, odnosno s dvije ili tri osobe.³³ Stoga se, sa sadašnjim stanjem istraženosti, nameće tvrdnja da su u razvoju tog antičkog grada Aruncijevi imali značajno mjesto.

Nadgrobna stela Lucija Aruncija Marona potvrđuje da su Arunciji doseljena obitelj. S druge strane, spomenik kojeg podiže Aruncija Severa svojoj kćerci Juliji Tertuli, govori o povezanosti Aruncija s domorodačkim elementom. Aruncija Severa udata je za domorodca Tura i s njim ima kćerku Tertulu koja postaje svećenica Božanske Auguste (Livije). Uz ovaj spomenik koji sigurno posvjedočuje sloj već poluromaniziranog autohtonog stanovništva, domorodačko stanovništvo se može pretpostaviti i barem na još nekom od ostalih spomenika na kojem autohtoni elementi više nisu vidljivi. Stoga je sasvim očito da u Asseriji postoji jaka veza doseljenih Aruncija i domorodaca Asserijata.

Na pitanje kada je došlo do doseljavanja pojedinih članova iz ove obitelji u Asseriju, te kada je ta doseljena obitelj ušla u srodstvo s pojedinim članovima autohtone zajednice, moguće je odgovoriti datiranjem navedenih spomenika. Okvirno govoreći, nema nikakve dvojbe da je do toga došlo u ranom principatu, jer je već G. Alföldy donešena tri od devet spomenika datirao u to razdoblje.³⁴

Naime, on u rani principat datira spomenik kojeg podiže *C. Arruntius Sedatus* svome sinu *C. Arunciju Celeru* (kat. br. 3). Samim tim, ranom principatu pripadaju i druga dva liburnska nadgrobna spomenika koje ista osoba podiže kćeri *Arunciji Celerini* (kat. bar. 2) i ženi *Veraciji Priscili* (kat. br. 4). Drugi spomenik kojeg *G. Alföldy* datira u isto razdoblje je nadgrobna stela *L. Aruncija Marona* (kat. br. 7), kao i treći natpis, tzv. liburnski cipus, podignut *Arunciji Sekundini* (kat. br. 1). Za okvirnu dataciju ostalih spomenika s gentilicijem *Arruntius* iz *Asserije* u ranom principatu, može nam poslužiti i činjenica da je jedan po svemu sudeći podignut auguru od *Aruncije Florentine* (kat. br. 8), a drugi sadrži dvočlanu imeničnu formulu (prenomen i nomen) u kojoj je višesložni gentilicij *Arruntius* kraćen na način da završava samoglasnikom *I*, što je karakteristika ranih natpisa (kat. br. 9). Uz to, od svih devet spomenika iz *Asserije*, ni jedan, odnosno oni cjeloviti i sepulkralne namjene, nema posvetnu formulu *D M*. Tekstovi na natpisnim poljima su im paragrafski uredni, a ligature su u tekstovima, u koliko se javljaju, dvoslovne.

Preciznije određenje vremena prisutnosti *Aruncijevih* u okviru ranog principata u *Asseriji* omogućava liburnski nadgrobni spomenik podignut *Juliji Tertuli*, svećenici *Božanske Auguste* (*Livije*), odnosno kćeri domorodca *Tura* i *Aruncije Severe* (kat. br. 5). Taj spomenik ima kronološku vrijednost zbog toga što je *Livija* divinizirana 42. g.n.e., za vladavine *Klaudija*, pa je 42. g. terminus ante quem non za nastanak spomenika. Iako on nije mogao nastati ni puno kasnije od navedenog datuma, odnosno znatno kasnije od početka druge polovine 1. st.n.e., činjenica da je podignut već zreloj osobi, svećenici *Tertuli*, a da ga podiže njena majka *Aruncija Severa* (udata za domorodca *Tura*), očiti je dokaz da su *Arunciji* prisutni u *Asseriji* već na samom početku 1.st.n.e.

Osim što tzv. liburnski cipus podignut *Juliji Tertuli*, svećenici *božanske Auguste* ima kronološku vrijednost, on spada u red raritetnih spomenika vezanih za kult pokojne *Livije*,³⁵ te govori o vezanosti stanovnika *Asserije* za *Klaudijevsku* vladavinu kada je *Livija* i bila divinizirana.³⁶ Uz to, tektonika, kao i stilsko dekorativni elementi spomenika, s paleografskim izgledom natpisa, pružaju mogućnost pretpostavci da su u isto vrijeme nastala, ako ne i ranije, još barem dva od navedenih *asserijatskih* spomenika. Ovdje prvenstveno mislim na liburnski nadgrobni spomenik *Aruncije Sekundine* (kat. br. 1) koji se čuva u *Veroni* i na tzv. liburnski cipus *Aruncije Sekundile* (kat. br. 6). Oba su izuzetno bliska spomenutom cipusu *Julije Tertule*. Cipusi iz *Asserije* inače tvore zasebnu i homogenu skupinu unutar prostora *Liburnije*,³⁷ no tri prethodno navedena cipusa, posebno po ornamentu akantovog lišća, koji se, umjesto jednostavne i uobičajene *S* profilacije, javlja iznad prstenaste baze i na gornjem dijelu cilindričnog trupa, čine zasebnu užu cjelinu.

Izrazitu prisutnost gentilicija *Arruntius* u *Liburniji*, odnosno u *Asseriji*, već u prvoj polovini 1. st.n.e. teško je sa sigurnošću razjasniti i uz pojavu mnogih ličnosti koje se u povjesnim izvorima javljaju s tim obiteljskim imenom, posebno počevši od građanskih ratova do kraja 1. st.n.e.³⁸

Gentilicij *Arruntius*, inače porijeklom *etrurski*, učestalo se javlja pod kraj republike, a pod *Augustom* su pojedini članovi te obitelji došli do konzulstva, odnosno moguće da su tada ušli i u patricijski stalež.³⁹ Za provinciju *Dalmaciju* direktno je vezan *Lucius Arruntius Marcus Furius Camillus Scribonianus*, sin *Marka Furija Kamila* (konzul 8. g.n.e.) i *Pompeje*, unuk *Sekste Pompeje* i *Skribonije*, praunuk *Lucija Skribonija Liba* i *Gneja Pompeja Magnusa*. S druge strane, on je najvjerojatnije posinak *Lucija Aruncija* koji je bio *consul ordinarius* 6. g.n.e., odnosno, po liniji očuha, unuk *Lucija Aruncija* konzula 43. g.p.n.e.⁴⁰ Međutim, malo je vjerojatno da dvogodišnja prisutnost *Lucija Aruncija Kamila*, u svojstvu namje-

snika provincije Dalmacije, okončana zavjerom protiv Klaudija i smrću na Visu (42. g.n.e.), ima neke veze s prisustvom i promocijom Aruncijevih u Asseriji. Moguće je da su Arrunciji dospjeli u Asseriju za njegova konzulstva 32. g.n.e., mada natpisi u Asseriji pružaju mogućnost pretpostavci da su oni bili prisutni u Asseriji i prije tog datuma, odnosno, najvjerojatnije na samom početku 1. st.n.e. U tom slučaju aserijatski Arunciji mogli bi se dovesti u vezu s očuhom namjesnika, Lucijem Aruncijem, koji je bio konzul 6. g.n.e.⁴¹ Ovdje treba istaći da se ta obitelj mogla doseliti u Asseriju i na samom početku Augustove vladavine, odnosno nakon bitke kod Akcija, 31. g.p.n.e., gdje su sudjelovali i Liburni i Lucije Aruncije, zapovjednik lijevog krila Oktavijanove flote, najvjerojatnije djed namjesnika Lucija Aruncija Marka Furija Kamila Skribonijana.

U svakom slučaju neosporno je da 40 godine, kada je *Lucius Arruntius Marcus Furius Camillus Scribonianus* postao namjesnik provincije Dalmacije, Arunciji već žive u Asseriji. Što više, Aruncije bi trebalo pribrojiti u skupinu italskih obitelji koje su se doseljavale u južnoliburnske gradove još pod Augustovom vladavinom.⁴² Uz to, ova obitelj je, ako je suditi po brojnosti epigrafičkih spomenika na kojima se ona susreće, posebno u odnosu na ostala gentilna imena, imala već početkom 1. st.n.e. značajnu ulogu u životu i stvaranju antičke Asserije.

K a t a l o g

1. Liburnski nadgrobni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju rimskog teatra u Veroni; *CIL* 5. 2200, 8852; *CIL* 3. 2190, sl. 1.

Opis spomenika vidi kod: A. Buonopane (bilj. 14) 47, t. 19, 20; I. Fadić (bilj. 11) 73, 74, t. 1.

2. Liburnski nadgrobni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 221; t. 1: 1.

Opis spomenika vidi kot: I. Fadić (bilj. 11) 80, kat. br. 1, t. 2: 1a, b, c.

3. Liburnski nadgrobni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 133; t. 1: 2; *CIL* 3. 15029.²

Opis spomenika vidi kot: I. Fadić (bilj. 11) 80, 81, kat. br. 2, t. 3: 1a, b.

4. Liburnski nadgrobni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 225; t. 1: 3.

Opis spomenika vidi kod: I. Fadić (bilj. 11) 81, kat. br. 3, t. 3: 2.

5. Liburnski nadgrobni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 227; t. 1: 4.

Opis spomenika vidi kod: I. Fadić (bilj. 11) 82, kat. br. 4, t. 4: 1a, b, c.

6. Liburnski nadgrobni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 219; sl. 2.

Opis spomenika vidi kot: I. Fadić (bilj. 11) 82, 83, kat. br. 5, sl. 1.

7. Nadgrobni spomenik-stela, iz Asserije, pohranjena u Arheološkom muzeju u Zadru, n. inv. br. 168; *CIL* 3. 15030; t. 2: 1.

Nadgrobni spomenik-stela, kojoj sačuvana visina (nedostaje donji dio) iznosi 64 cm, širina spomenika je 52 cm, a debljina 21 cm. Bočne i stražnja strana fino zaravnjene. Na prednjoj strani sačuvan je zabat i akroteriji (desni neznatno oštećen). Širina dvostruke profilacije zabata iznosi 3,5 cm. U sredini zabata oštećen reljefni prikaz Gorgone. Između zabata i natpisnog polja, te uz rubne strane spomenika, jednostavna traka širine 4 cm.

Natpisno polje, koje je sačuvano u svom gornjem dijelu, omeđeno je dvostrukom profilacijom. Natpis sačuvan u tri reda teksta, od kojih treći red samo u svojim gornjim djelovima slova. Visina slova prvog i drugog reda 6,5 cm, a sačuvana visina slova trećeg reda 4 cm. Iza L u prvom redu i iza O u drugom redu, trokutasta distinkcija. N u prvom redu znatno manje od ostalih slova toga reda. Natpis glasi:

L(ucio) Arrun/tio /Maroni

8. Nadgrobni spomenik-stela(?) iz Asserije, pohranjena u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 167, n. inv. br. 180; *CIL* 3. 15028; t. 2: 2.

Ulomak nadgrobnog spomenika-stele(?), koji je otučen sa sve četiri strane. Sačuvana visina mu iznosi 26 cm, širina 22 cm, a debljina 6,5 cm. Visina slova prvog reda je 4, 5 cm, drugog i trećeg 4 cm. Sačuvani dio natpisa glasi:

...[au]guri .../[Arr]untia .../[Flore]ntin[us]...

9. Votivni spomenik iz Asserije, pohranjen u Arheološkom muzeju u Zadru, st. inv. br. 152; t. 2: 3.

Votivna kamena greda kojoj sačuvana visina (nedostaje gornji i donji dio) iznosi 44 cm. Širina grede je 20 cm, a debljina 12 cm. Bočne i stražnja strana dobro zaravnjene. Na prednjoj strani su dvije uzdužne jednostruke izbočene trake širine 4,8 cm, koje omeđuju natpis s bočnih strana. Natpis je donešen u tri reda teksta od kojih visina slova prvog i drugog reda iznosi 3,7 cm, a trećeg 3,5 cm. Jasne trokutaste distinkcije iza C u prvom redu i iza I, V i S u trećem redu. U drugom redu ligatura NT. Natpis glasi: C(aius) Ar(runti(us)) v(otum) s(olvit).

¹ J. Šašel, *Calpurnia L. Pisonis auguris filia*, *Živa ant.* 12, 1963, 387 d; J. J. Wilkes, *Dalmatia* (1969) 61, 66, 83, 84, 94, 199, 211, 213, 293, 300, 305, 306, 325, 331, 392, 443.

² I. Fadić, Ime prokonzula Cn. Tamphila Vále na zdencu foruma Jadera, *Arh. vest.* 37, 1986, 424; J. J. Wilkes (bilj. 1) 43, 212, 215, 261, 311; M. Suić *Zadar u starom vijeku* (1981) 244–245.

³ J. J. Wilkes (bilj. 1) 198, 215, 237; M. Suić (bilj. 2) 245–246.

⁴ G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia* (1969) 62.

⁵ *Bull. arch. st. dalm.* 29, 1906, 192; G. Alföldy (bilj. 4) 62; spomenik iz Jadera vidi kot M. Suić, Neobjavljeni rimski natpisi iz sjeverne Dalmacije, *Vj. arh. hist. dalm.* 54, 1952, 213, i kot G. Alföldy (bilj. 4) 62.

⁶ *Bull. arch. st. dalm.* 37, 1914, 66; G. Alföldy (bilj. 4) 62.

⁷ *CIL* 3. 2715; G. Alföldy (bilj. 4) 62.

⁸ *ILS* 9864 a = D. 5950; K. Patsch, *Gl. Zem. muz.* 26, 1914, 175; A. Jagenteufel, *Die Statthalter der römischen Provinz Dalmatia von Augustus bis Diokletian* (1958) 19; ovdje bi se trebao pridodati i jedan natpis iz Salone koji donosi ime roba namjesnika L. Aruncija Kamila: F. Bulić, *Bull. arch. st. dalm.* 28, 1905, 20.

⁹ *CIL* 3. 6551, 8892; G. Alföldy (bilj. 4) 62.

¹⁰ Ako bi ovdje pribrojili natpis iz Jadera (vidi bilj. 5) i spomenik podignut robu namjesnika L. Aruncija Kamila (vidi bilj. 8), u cjeljoj provinciji Dalmaciji, ako se izuzme Asserija, za sada nam je poznato 8 spomenika s gentilicijem *Arruntius*.

¹¹ I. Fadić, Liburnski nadgrobni spomenik u Veroni (*CIL* 5. 2200, 8852, *CIL* 3. 2190), *Diadora* 10, 1988, 73–98.

¹² H. Liebl, W. Wilberg, Ausgrabungen in Asseria, *Jahresh. Österr. arch. Inst.* 11, 1908, 83 d.; G. Alföldy (bilj. 4) 62; *Guida del Museo di S. Donato in Zara* (1913) 36, 37, br. 22, 23, 24 i 30; M. Suić (bilj. 5) bilj. 1; *CIL* 3. 19029².

¹³ Neobjavljeni natpis donešen je u staroj taljanskoj inventarskoj knjizi. Ovdje je donešen pod brojem 9.

¹⁴ A. Buonopane, Un cippo liburnico conservato presso il Museo archeologico al teatro romano di Verona, *Vj. arh. hist. dalm.* 74, 1980, 47–54; *CIL* 5. 2200, 8852, *CIL* 3. 2190; G. Alföldy (bilj. 4) 62.

¹⁵ I. Fadić (bilj. 11) 73–98.

¹⁶ M. Suić (bilj. 5) 213.

¹⁷ Vidi kat. br. 1–6, sl. 1, 2, t. 1: 1–4 i kod I. Fadić (bilj. 11) 73–87.

¹⁸ Vidi kat. br. 7, 8, t. 2: 1, 2.

¹⁹ Vidi kat. br. 9, t. 2: 3.

²⁰ A. Buonopane (bilj. 14) 47–54; I. Fadić (bilj. 11) 73–87; *CIL* 5. 2200, 8852, *CIL* 3. 2190.

²¹ *CIL* 3. 15029²; *Guida del Museo ...* (bilj. 12) 36, br. 22, 24; H. Liebl, W. Wilberg (bilj. 12) br. 29; I. Fadić (bilj. 11) 80, 81, br. 1–3.

²² Spomenik je 1911. godine pronađen u Asseriji kod glavnih gradskih vratiju, a u starom taljanskom katalogu donešen je pod brojem 221 (glavni taljanski katalog br. 227); *Guida del Museo ...* (bilj. 12) 36, br. 24; I. Fadić (bilj. 12) 80, br. 1.

²³ *CIL* 3. 15029², H. Liebl, W. Wilberg (bilj. 12) 83, br. 29; G. Alföldy (bilj. 4) 62; I. Fadić (bilj. 11) 80, 81, br. 2; U starom taljanskom katalogu donešen je pod brojem 133 (glavni katalog br. 225).

²⁴ Spomenik je 1911. godine pronađen u Asseriji kod glavnih gradskih vratiju, a u starom taljanskom inventaru donešen je pod brojem 225 (glavni katalog br. 26); *Guida del Museo ...* (bilj. 12) 36, br. 22; I. Fadić (bilj. 11) br. 3.

²⁵ Spomenik je pronađen 1911. godine kod glavnih gradskih vratiju Asserije. U starom taljanskom inventaru donešen je pod brojem 227 (glavni katalog br. 44); *Guida del Museo ...* (bilj. 12) 37, br. 30; J. J. Wilkes (bilj. 1) 315, donosi spomenik pod zadarskim natpisima u kontekstu izučavanja gentilicija *Iulius*; I. Fadić (bilj. 11) 82, br. 4.

²⁶ Malobrojnom popisu spomenika koji donose osobe s ovom službom u *RE* 3/1, col. 922, 923, L. Ollendorff, treba pridodati svećenicu Juliju Tertulu iz Asserije.

²⁷ Spomenik je 1911. godine pronađen kod glavnih gradskih vratiju Asserije. U starom

taljanskom inventaru donešen je pod brojem 219 (glavni katalog br. 40); *Guida del Museo* ... (bilj. 12) 36, br. 21 (ne donosi gentilicij *Arruntius*); I. Fadić (bilj. 11) 82, 83, br. 5.

²⁸ H. Liebl, W. Wilberg (bilj. 12) 79, 80, br. 22; *CIL* 3. 15030; *Guida del Museo* (bilj. 12) 37, br. 27; G. Alföldy (bilj. 4) 62.

²⁹ Spomenik je pronađen 1900. godine u Asseriji; H. Liebl, W. Wilberg (bilj. 12) 80, br. 23; *CIL* 3. 15028; G. Alföldy (bilj. 4) 62; u starom taljanskom katalogu donešen je pod brojem 167 (glavni katalog br. 268).

³⁰ Spomenik je pronađen u Asseriji 1911. godine, a u starom taljanskom inventaru donešen je pod brojem 152 (glavni katalog br. 318). Mada su distinkcije trokutastog oblika na natpisu veoma uočljive i između I, V i S, dosadašnje čitanje u spomenutim inventarima je bilo *C(aius) Ar(runtius)*.

³¹ Osobe s drugim gentilnim imenom koje se javljaju na navedenim spomenicima su: 1. *Cladia (Claudia) Secunda* (sp. br. 1), 2. *Turus (Iulius?)* (sp. br. 5), 3. *Iulia Tertulla* (sp. br. 5), 4. *Caius Veratius* (sp. br. 4), 5. *Veratia*

Priscilla (sp. br. 4).

³² *CIL* 3. 15024, 15031¹, 15032, 2850, 13993, 9934.

³³ To su na primjer *Oppius* (*CIL* 3. 15025, 15036¹), *Baebius* (*CIL* 3. 15030¹, 15036¹), *Laelius* (*CIL* 3. 15033, 15034, 2853), itd.

³⁴ G. Alföldy (bilj. 4) 62.

³⁵ Vidi bilj. 26.

³⁶ O vezanosti za kult cara Klaudija vidi kod: M. Suić (bilj. 2) 244.

³⁷ O tome vidi kod: I. Fadić (bilj. 11) 73–89; I. Fadić, Krčka skupina liburnskih nadgrobnih spomenika, tzv. Liburnskih cipusa – prilog klasifikaciji, *Izd. Hrv. arh. dr.* 13 (Zagreb 1989) 51–59.

³⁸ *RE* col. 1261–1266, P. v. Rohden.

³⁹ *Ib.*, 1261.

⁴⁰ *Ib.*, 1262; A. Jagenteufel (bilj. 8) 22 d.

⁴¹ *Ib.*

⁴² Ovoj tvrdnji ide u prilog i činjenica da je većina ovdje objavljenih spomenika pronađena kod glavnih gradskih vratiju, uz gradske bedeme.

DIE ARRUNTIER IN ASSERIA

Zusammenfassung

Bei der Durchsicht der epigraphischen Denkmäler Asserias (Podgrađe bei Benkovac) wurde wahrgenommen, daß der Gentilname *Arruntius* im Vergleich zu den übrigen antiken Zentren in der Provinz Dalmatien sehr zahlreich gerade in Asseria vertreten ist. Noch mehr, die ausgeprägte Anwesenheit der Arruntier ist, anhand des gegenwärtigen Forschungsstandes, im Verhältnis zum Erscheinen der übrigen Namen, sowohl in Asseria selbst als auch im breiteren asseriatischen Raum ersichtlich.

In der gesamten Provinz Dalmatien sind, ausgenommen im Raum Liburniens, bisher 6 Denkmäler mit dem Namen *Arruntius*^{8–10} nachgewiesen, wogegen in Asseria außer einer bisher unveröffentlichten Inschrift und dem im Archäologischen Museum des römischen Theaters in Verona verwahrten liburnischen Grabmal (das jedoch aus Asseria stammt) 9 Denkmäler mit diesem *gentilicium* festgestellt^{11–15} sind. Die meisten sind liburnische Grabmale, sog. liburnische zipusse (Kat. Nr. 1–6)^{26–27}, während die übrigen Grabstelen sind (Kat. Nr. 7, 8)^{28–29} und eines eine Votivinschrift (Kat. Nr. 9).³⁰

Die onomastische Analyse der angeführten Denkmäler zeigt, daß die Arruntier eine nach Asseria zugewanderte Familie sind, die zur Zeit des Prinzipats, bzw. höchstwahrscheinlich während der Regierungszeit des Kaisers Augustus in Verwandtschaftsbeziehungen zu einzelnen Mitgliedern der autochthonen Gemeinschaft trat.

Die ausgeprägte Anwesenheit des Gentiliums *Arruntius* in Liburnien bzw. in Asseria schon in der ersten Hälfte des 1. Jh. u.Z., insbesondere seit den Bürgerkriegen bis zum Ende des 1. Jh. u.Z. läßt sich auch durch das Erscheinen der vielen Persönlichkeiten, die unter diesem Familiennamen in geschichtlichen Quellen erscheinen, kaum einwandfrei erklären. An die Provinz Dalmatien knüpft sich direkt lediglich *Lucius Arruntius Marcus Furius Camillus Scribonianus* in der Funktion des Statthalters dieser Provinz. Es ist jedoch wenig glaubhaft, daß die zweijährige Statthalterschaft des *Lucius Arruntius Scribonianus* in Dalmatien (40?–42 u.Z.) in irgendwelchem Zusammenhang mit der Zuwanderung und Promotion der Arruntier in Asseria steht. Die Inschriften weisen im Gegenteil auf ihre Anwesenheit in dieser Stadt höchstwahrscheinlich sogar noch vor dem Konsulat des *Lucius Arruntius Scribonianus* im J. 32 u.Z. hin. Das Erscheinen der Arruntier in Asseria könnte mit dem Stiefvater des Statthalters, *Lucius Arruntius*, der im J. 6 u.Z. Konsul war, in Zusammenhang gebracht werden,

oder vielleicht mit dessen Großvater Lucius Arruntius, der im J. 43 v.u.Z. das Konsulat bekleidete. Es bestehen also Indikationen, daß die Familie Arruntius ganz am Beginn der Regierungszeit des Augustus nach Asseria zugewandert ist, bzw. nach der Schlacht bei Actium (im J. 31 v.u.Z.), woran sowohl die Liburner als auch Lucius Arruntius, Sohn des Lucius, Befehlshaber des linken Flügels der Flotte des Octavianus, höchstwahrscheinlich der Großvater des Statthalters der Provinz Dalmatien, teilgenommen haben.

Jedenfalls ist unbestritten, daß im Jahr 40, als *Lucius Arruntius Marcus Furius Camillus Scribonianus* Statthalter der Provinz wurde, in Asseria schon Arruntier lebten. Noch mehr, die Arruntier müßten zur Gruppe der italischen Familien hinzugezählt werden, die noch unter der Regierung des Augustus in die südliburnischen Städte zugewandert sind. Außerdem hatte diese Familie, nach der großen Anzahl der epigraphischen Denkmäler, auf denen sie anzutreffen ist, besonders noch im Verhältnis zu den anderen Gentilnamen, bereits am Beginn des 1. Jh. u.Z. im Leben und Schaffen des antiken Asseria eine bedeutsame Rolle inne³¹⁻⁴².

1

2

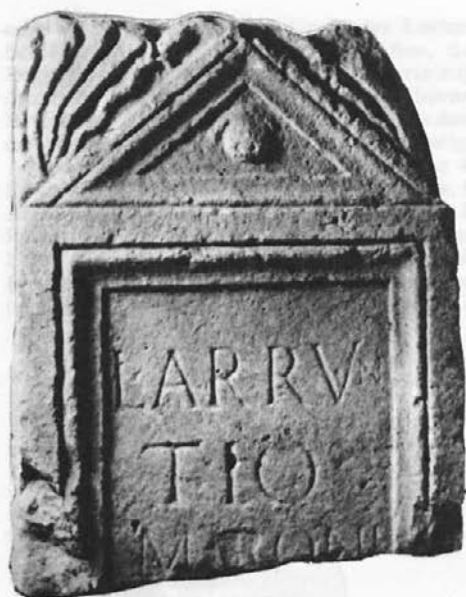
3

4

T. I: 1-4 Liburnski nadgrobni spomenici iz Asserije, pohranjeni u Arheološkom muzeju u Zadru (kat. br. 2, 3, 4, 5).

Taf. I: Liburnische, im Archäologischen Museum in Zadar verwahrte Grabmale aus Asseria (Kat. Nr. 2, 3, 4, 5).

1

3

2

T. 2: 1–3 Nadgrobnni spomenici-stele (kar. br. 7, 8) i votivna kamena ploča (kat. br. 9) iz Asserije, pohranjeni u Arheološkom muzeju u Zadru.

Taf. 2: Grabmale-Stelen (Kat. Nr. 7, 8) und steinerne Votivplatte (Kat. Nr. 9) aus Asseria, verwahrt im Archäologischen Museum in Zadar.